

Вільний для добра

ЯКУБ ГОНЦЯЖ

30 ВЕРЕСНЯ 2021

Колись, коли на лекціях теології викладачі розповідали, що свобода людської волі полягає у виборі добра, у мені прокидалося велике обурення. Ці слова суперечили всьому, що я раніше чув про свободу і вважав очевидним. Адже свобода — це можливість робити те, чого хочеться саме зараз, хіба ні? А не завжди хочеться робити речі, які вважають добрими. Проте роки, проведені в Ордені Проповідників, дали мені змогу не тільки звикнути до тези, яка лунала на тих лекціях, а й спробувати жити, керуючись нею. У чернечому житті на мене чекало кілька відкриттів про свободу.

Послідовник Єроніма Босха, «Спокуса святого Антонія», XVI століття

У Першому посланні до коринтян апостол Павло не раз шокує адресатів фразою «Все мені можна». Можливо, навернених із язичників ці слова приголомшують трошки менше, але охрещеним євреям їх, поза сумнівом, складно сприйняти. Здається, Павло це добре усвідомлює, тому повторює провокативну фразу знов і знов — проте щоразу додає уточнення, які обмежують проголошувану свободу: «“Все мені можна”, та не все корисне» (1 Кор 6, 12). Апостол виразно розрізняє речі, які можуть бути йому корисні, і речі, які користі не приносять.

Перша й найважливіша користь, від якої Павло не готовий відмовитися за всі скарби світу, — це перебування в Ісусі, тобто близький зв'язок із Тим, Хто віддав за нього життя, зв'язок глибокої приязні, покликаної тривати всю вічність. Тож, опиняючись перед якимось вибором, апостол мав відповісти на просте запитання: чи зміцнить це мою дружбу з Ісусом, чи, навпаки, їй зашкодить? І коли щось бодай натякає на втрату, то ліпше його не вибирати.

Друга користь, на яку зважає Павло, — це благо для інших християн і загалом інших людей. Роздумуючи, чи робити якусь річ, саму собою не погану, але здатну зашкодити іншим вірним,

Павло вирішує обмежити свою свободу. Його знову мотивує приязнь із Ісусом: якщо Він віддав життя за мого брата чи сестру, то я не маю права кривдити їх. Благо інших накладає обмеження на принцип «Все мені можна».

Третя користь — це відчуття особистої незалежності. Павло, усвідомлюючи, що Ісус визволив його з неволі гріха, не дозволяє будь-чому запанувати над собою. Не для того Ісус віддав за нього життя, щоб тепер він став в'язнем невпорядкованої поведінки чи матеріальних благ. І хоча вчинки чи речі не обов'язково погані самі собою, вони не витримують конкуренції з відчуттям внутрішньої свободи.

У підході апостола мене найбільше дивує брак посилок на будь-які закони і звичаї. Павло з безмежним полегшенням відкидає той спосіб сприйняття, у якому реальність визначають зовнішні накази й заборони. Відмовляючись від закону, записаного у книзі, Павло приймає закон, яким є сам Дух Святий, що діє в серці християнина. Це під Його натхненням, у Його справедливості й мудрості прагне жити апостол. Зрозуміло, що такий спосіб реалізації свободи доступний тільки тим, хто перебуває у стані благодаті, а тому дозволяє Духові вести себе.

Та як усе це пов'язане з орденським життям, що спирається на обіт послуху й керується конкретними уставами чи конституціями? Як зберегти свободу, коли над тобою стоять керівники, які не завжди досконало втілюють святість і мудрість Бога?

Буття християнином — це насправді результат особистої зустрічі з Ісусом. Така зустріч відбувається у вірі й назовні проявляється через таїнство хрещення. Сам ритуал, без віри, іще не робить людину Ісусовим учнем. Звісно, таїнство може на цьому шляху допомогти, тому й хрестять дітей, але воно не замінить особистої постанови заприязнитися з Ісусом. А постанова ця можлива тільки у площині віри. І свободи. Із боку Ісуса до нас завжди спрямоване запрошення — немає ні шантажу, ні примусу, ні маніпуляції. Коли Ісус стає важливим для людини, вона готова покинути задля Нього все й піти за Ним. Людська воля робить тут подвійний вибір. По-перше, розпізнає конкретне благо, як в історії, яку розповідає євангеліст Марко: «Учителю благий, що мені робити?» (Мк 10, 17). По-друге, реагує на це розпізнане благо. Юнак, описаний у Марка, відходить геть засмучений: він обрав поставити матеріальні блага понад приязнь із Ісусом. Учитель же дозволяє йому піти, бо знає, що взаємин силоміць не вибудуєш.

Кожне християнське покликання — це відповідь на запрошення Ісуса: і коли людина вирішує жити у шлюбі, і коли обирає безшлюбне життя для Царства Божого. Особа, яка стає на чернечий або священницький шлях, відповідає на заклик, який до неї вже скерував Господь:

«Не бійся! Віднині людей будеш ловити» (Лк 5, 10).

Нещодавно я знайшов свій текст, написаний майже 32 роки тому. Там занотований процес, що відбувся зі мною перед вступом до ордену. Почався він із незвичайного відчуття Божої благодаті — такого сильного, що в моєму серці народилася певність: відповісти на цю любов можна тільки любов'ю, а отже, готовністю піти за Тим, Хто кличе. Поклик стосувався домініканців, тому, попри деякі обставини (мої асоціації з цим орденом були різні, не тільки хороші та приємні), я пішов у новіціат. Тоді не мало значення, що я втрачаю, а що здобуваю в дочасному вимірі. Не мали значення очільники ордену, обіт послуху, конституції чи устав. Важив тільки зв'язок із Тим, Хто запрошує супроводжувати Його. Через понад 30 років такого життя я бачу, що зовнішні правила й орденські керівники справді не дуже важливі. Чи інакше: вони важливі лише остільки, оскільки самі тривають у вченні Євангелія і дають мені змогу будувати зв'язок із Ісусом.

Кожна криза послуху, яку ми переживаємо як обмеження волі, може принести плід нового, іще глибшого занурення у приязнь із Ісусом.

Може скластися враження, що таке розуміння й переживання християнської свободи одразу провадить до небесного блаженства. І, треба визнати, іноді так справді трапляється. Однак іноді буває й по-іншому — через збентеження, яке становить прояв нашого егоїзму.

Загалом, спираючись на святого Тому Аквінського, можна визначити два джерела цього збентеження. Обидва пов'язані з наслідками, які залишились у нас від первородного гріха. Суть першого в тому, що ми неспроможні цілковито правдиво назвати те, що для нас корисне — тобто благо. Тому наші уявлення про те, як будувати зв'язок із Ісусом, чи про речі, що можуть принести добро ближнім, бувають хибні. Досконалий приклад такої хиби — це поведінка Симона Петра, який намагається відмовити Ісуса від подорожі в Єрусалим, де Його ув'язнять і стратять (див. Мт 16, 22).

Друге джерело збентеження — наші пристрасті. Це через них нам щось здається солодше, гарніше, необхідніше, ніж є насправді. Пристрасті провадять до хибного переконання, що без якоїсь особи, речі або дії ми не зможемо бути щасливими. Біблійний приклад цього — цар Давид, який мав численних дружин, але певного дня під впливом пристрастей дійшов

висновку, що для справжнього щастя йому потрібні ще стосунки з Ветсавією, дружиною Урії, хеттита, а тому пішов не тільки на перелюб, а й на брехню і навіть убивство (див. 2 Сам 11).

Потурання двом причинам нашого збентеження — хибному уявленню про благо й непогамованим пристрастям — призводить до страждань і в орденському житті, адже тоді з поля зору зникає перспектива приязні з Ісусом. На перший план виходять обмежені та схильні обмежувати інших керівники й бездушні правила, що вбивають нашу свободу. Відчуття відібраної волі може пронизувати наскрізь, але воно оманливе: це не орденські очільники і правила позбавили мене свободи, це я сам її втратив, керуючись помилковими ідеями про благо та пристрастями, які мені підсовує егоїзм.

Надзвичайна доброта Ісуса проявляється в тому, що Він дозволяє християнам — а отже, і ченцям — відчувати таке збентеження. Мета проста: ідеться про те, щоб водночас усвідомити свій егоїзм і помітити брак любові. Кожна криза послуху, яку ми переживаємо як обмеження волі, може принести плід нового, іще глибшого занурення у приязнь із Ісусом. Звісно, криза може також призвести до відходу, як у випадку з уже згаданим багатим юнаком. Він відходить геть засмучений, бо жодне земне благо не здатне вдовольнити того нескінченного прагнення до добра, яке в мить творіння вклав у нас Господь.

Насамкінець варто згадати про ще одну річ. Тома Аквінський пише, що повноту свободи ми досягаємо у прагненні нескінченного добра, яким є сам Бог. Отже, що ближче ми до Нього, то сильніше відчуваємо свободу — а ще усвідомлюємо її як завдання, якого не вдасться завершити в цьому житті. Зараз Бог дає нам Себе через обмежені речі: через слово, досвід любові, захоплену природу, церковну спільноту, але також через таємницю, страждання й життєві потреби. Знаходити Його в усіх речах — це шлях до більшої свободи, бо так ми вчимося краще розпізнавати те, що справді корисне, і панувати над своїми егоїстичними пристрастями.

Текст створено за підтримки проєкту Оксфордського університету «Нові горизонти науки й релігії у Східній Європі», профінансованого фондом Джона Темплтона (The John Templeton Foundation). Думки, висловлені в тексті, належать авторові й не обов'язково збігаються з поглядами фонду.

The creation of this text was supported by the University of Oxford project 'New Horizons for Science and Religion in Central and Eastern Europe' funded by the John Templeton Foundation. The opinions expressed in the publication are those of the author(s) and do not necessarily reflect the view of the John Templeton Foundation.

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in
/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php on line **284**